

נושא גג

מלכים ונביאים

מבוא לספר מלכים

על-פי המסורת, מלכים א' ומלכים ב' הם ספר אחד. החלוקה לשניים מבחינה תוכנית היא שרירותית, שכן היא נעשית באמצע הסיפור על ממלכת אחזיה, ובאמצע מחזור סיפורי אליהו ואלישע.

הספר מכיל את תולדות ישראל מימי זקנתו של דוד ועד אחרי גלות יהודה וחורבן בית-המקדש הראשון, כלומר מ-970 לפני הספירה עד 586 לפני הספירה, כ-400 שנה.

עורך הספר מזכיר **שלושה מקורות** עיקריים ששימשו אותו בכתיבת הספר:

1. ספר דברי שלמה – מלכים א' י"א 41.
2. ספר דברי הימים למלכי יהודה – מלכים א' י"ד 29 ועוד.
3. ספר דברי הימים למלכי ישראל – מלכים א' י"ד 19 ועוד.

ספרים אלה הכילו כנראה את תולדות המלכים, מפעליהם ומלחמותיהם, אך אבדו כבר בימי קדם.

ספר מלכים הוא **ספר היסטוריוגרפי** = כתיבת קורות העבר תוך הצגת השקפתו המגמתית של המחבר. ההיסטוריוגרף המקראי מציג הן את הסיבה הריאלית-מדינית לאירועים, והן את הסיבה הדתית לאירועים במטרה ללמוד מאירועי העבר וליישם לקחים אלה בעתיד.

בספר באה לידי ביטוי האמונה **בגמול מצטבר לדורות (גמול קיבוצי)**: חורבן ממלכת ישראל ויהודה מתפרש כעונש על החטאים המצטברים של המלכים והעם, שהפרו את הברית עם ה'.

לפי המסורת – ירמיה כתב את ספר מלכים, אך חוקרי המקרא מסתייגים מסברה זו, וטוענים שהמחבר נמנה עם **האסכולה הדוֹיִטְרוֹנוֹמִיסְטִית** (= משנה תורה = ספר דברים). ספר זה, שלדעת החוקרים גובש בתקופת יאשיהו, שימש לרפורמה הדתית של המלך ב-622 לפני הספירה, ויש בו דגש על רעיון ריכוז הפולחן במקום מרכזי אחד, והכחדת מתקני האלילים.

מחבר ספר מלכים הושפע מהרעיונות של הספר ומסגנונו, ומעריך את המלכים בהתאם להשקפה הדוֹיִטְרוֹנוֹמִיסְטִית: אם השאירו בימיהם את הבמות או הרסו אותן. הביקורת על פיזור הפולחן נשמעת בספר מלכים כמעט לגבי כל מלכי יהודה וישראל, חוץ מחזקיה ויאשיהו, אשר פעלו למען ריכוז הפולחן בירושלים, כפי שמתבקש בספר דברים.

לטענת חוקרי המקרא – בגלל הקרבה הרעיונית והסגנונית של ספר מלכים לאסכולה הדוֹיִטְרוֹנוֹמִיסְטִית, חובר הספר בתקופת יאשיהו והושלם בתקופת הגלות. אין בספר שום רמז להופעת כורש, מה שמחזק את הטענה שהספר חובר והושלם לפני שיבת-ציון (ב-538 לפני הספירה), האירוע האחרון שזכר בו הינו העלאת יהויכין לגדולה בבבל, דבר שעשוי ללמד שהספר נערך סופית עוד בימי יהויכין.

ספר דברי הימים

הספר האחרון המופיע בקובץ "הכתובים" בתנ"ך, חובר במאה ה-4 לפני הספירה, כ-150 שנה לאחר חיבור ספר מלכים. זהו ספר היסטוריוגרפי המתאר את קורות עם ישראל מתקופת דוד ועד הכרזת כורש.

ספר דברי הימים משכתב את כל האירועים שתוארו בספר מלכים, אך ניתן למצוא שני הבדלים עיקריים בין הספרים האלה:

- * עורך ספר דברי הימים **דוגל בתפישת גמול אישי / מיידי** – ולכן יתאים את העובדות שהוצגו בספר מלכים לתפישת גמול זו; עורך ספר מלכים לעומת זאת **דוגל בתפישת גמול קיבוצי / דורות**.

- * עורך ספר דברי הימים הוא יותר **פרו-יהודאי** מעורך ספר מלכים (הוא מנאמני בית דוד), לכן מחבר ספר זה יציג את יהודה ואת מלכי בית דוד באופן חיובי יותר ממלכי ישראל, ואף ישמיט חלק מהחטאים של מלכי בית יהודה שהוצגו במלכים.

תאריכים/אירועים חשובים בממלכות ישראל ויהודה

שאול (המלך הראשון)

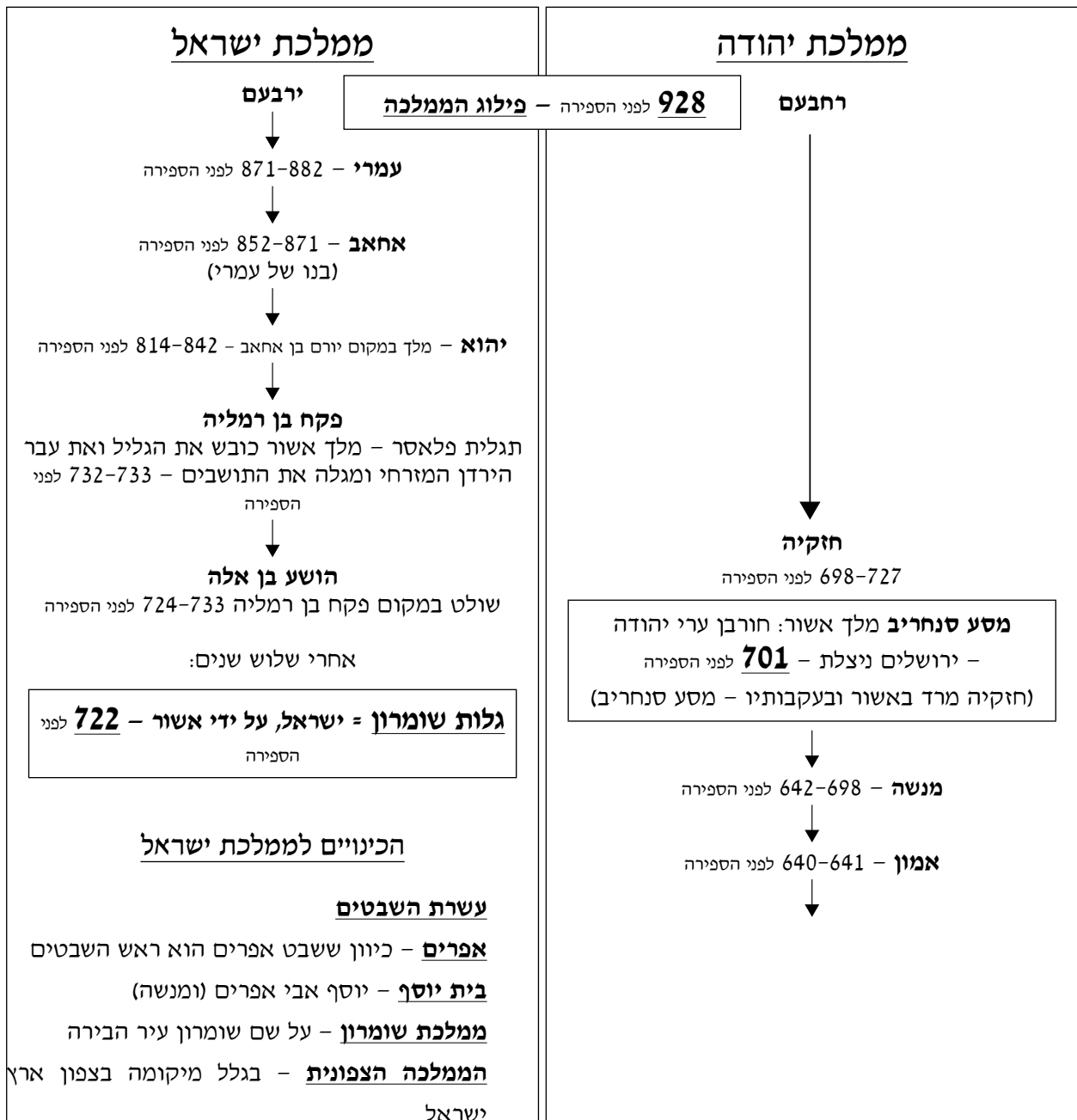

דוד (מבית יהודה)

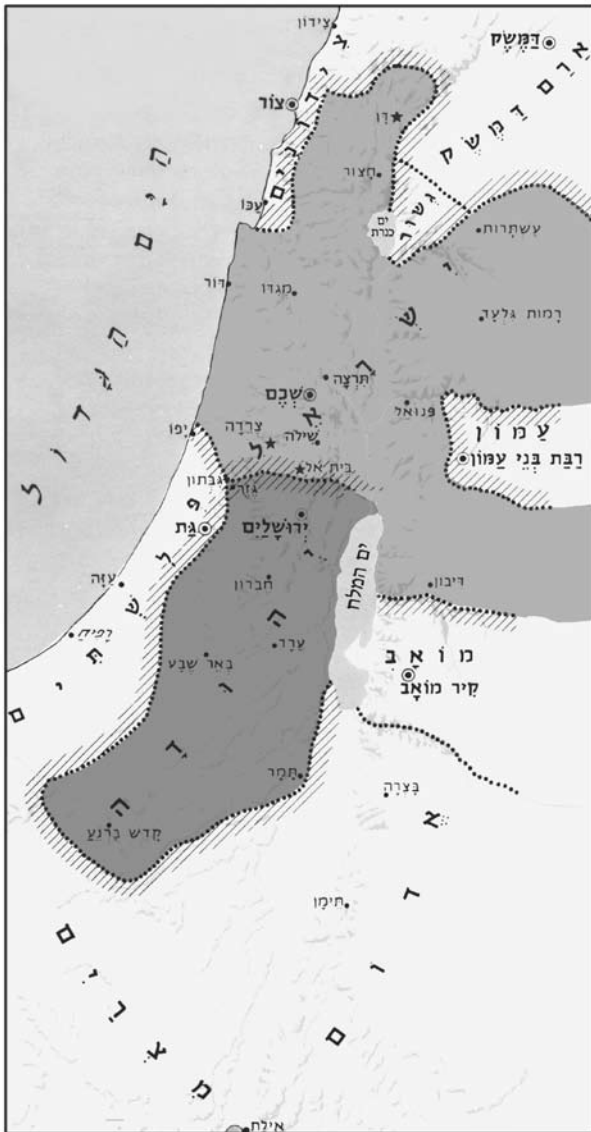
שלמה (בנו של דוד)

950 לפני הספירה – סיום בניית בית-המקדש על ידי שלמה

ממלכת יהודה (המשך)

מפת פילוג הממלכות

ישראל
 יהודה

יאשיהו - הרפורמה שלו - **622** לפני הספירה
 מות יאשיהו במגידו במלחמה נגד פרעה - 609 לפני הספירה

↓
יהואחז - 609

↓
יהויקים - 608-598
 נבוכדנאצר מלך בבל מנצח את פרעה בכרכמיש -
 מעכשיו האימפריה הבבלית שולטת: **605** לפני הספירה

↓
יהויכין - גלות יהויכין / האליטה / בזיזת כלי
 בית-המקדש - **597** לפני הספירה

↓
צדקיה - חורבן ירושלים / בית-המקדש /
 גלות יהודה
לנבל - **586** לפני הספירה

↓
רצח גדליה - כנראה אחרי חצי שנה - **הבריחה**
למצרים של שארית העם ומציאת מקלט שם

↓
הכרזת כורש
 תחילת שיבת-ציון: **538** לפני הספירה

↓
 לאחר 18 שנים - **חגי וזכריה** מזרזים את העם לבנות את
 בית-המקדש - **520** לפני הספירה

↓
516 לפני הספירה - **בית-המקדש השני נבנה**

↓
 עליית עזרא ונחמיה ב-**450** לפני הספירה

כינויים לממלכת יהודה

בית דוד

ירושלים וציון

הממלכה הדרומית

מלכים א' א': המאבק על המלוכה

בין אדניהו ותומכיו לשלמה ותומכיו

הפרק עוסק בימי זקנתו של דוד, כאשר מתנהל מאבק בין שני בניו, אדניהו ושלמה ותומכיהם, על הזכות לתפוס את השלטון תחת אביהם. אדניהו – בנו הגדול של דוד (לאחר מות אבשלום), רואה עצמו מועמד לגיטימי למלוכה, אך נתן הנביא ובת-שבע (=אשת דוד, אם שלמה) מספקים את תוכניתו של אדניהו, בכך שמשפיעים על דוד שיכריז על שלמה כמלך אחריו. ואכן שלמה נמשח למלך. אדניהו חושש לחייו ולחיי הנאמנים לו, אך שלמה נשבע לו שלא ימיתו.

4-1 – זקנתו של דוד

בפסוקים אלה יש שפע של פרטים המראים את חולשת דוד ואת תשישותו:

1. **"וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן, בָּא בְּיָמָיו"** – דוד כנראה בן 70 (בן 30 החל למלוך ו-40 שנה מלך); **"וַיִּכְסְּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ"**. יש הטוענים שהקור שחש דוד הוא ביטוי של מועקה פנימית: דוד בזקנתו עסוק בחשבון נפש נוקב עם עצמו על חטאיו עם בת-שבע. חטאו זה מייסר אותו, מחלישו גופנית, דבר הבא לידי ביטוי בקור הפיזי שחש.
2. **דוד פסיבי לחלוטין** – עבדיו הם אלה שמציעים פתרון כיצד לחממו, והם גם המבצעים.
3. לדוד נערה בשם אבישג שתפקידה לשרת אותו ולחממו בחום גופה. היא מתפקדת כנראה כפילגשו ולא כאשתו: **"וְהַנְּעִרָה יָפָה עַד-מָאֵד, וְתֵהִי לְמֶלֶךְ סִכְנֵת וְתִשְׁרָתֶהּ, וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה"** – בדרך כלל המחבר המקראי אינו מתאר את המראה החיצוני של הדמויות, אלא אם כן התיאור בא להסביר פרטים בעלילה או מניעים לפעולות / התנהגות הדמויות או לעיתים כדי לקדם את העלילה.
- כאן – יופייה של אבישג מודגש כדי להסביר את חולשתו של דוד: למרות יופייה המופלג (היא היפה בכל גבול ישראל – פס' 3), והקרבה הפיזית ביניהם – דוד לא יכול היה לדעת אותה (ידע – במקרא במשמעות שכב עמה), **או** דוד לא רצה לדעת אותה כביטוי של חזרה בתשובה והלקאה עצמית על חטאו עם בת-שבע.

פסוקים 4-1 מסבירים את המניעים לפעולותיו של אדניהו ומהווים **אקספוזיציה** להתרחשויות בפרקים א', ב':

* על פי פס' 11, 18 ניתן להבין ש: אדניהו מנצל את מצבו התשוש של אביו כדי להכריז על עצמו כמלך תחתיו.

* הופעת אבישג כאן חשובה להבנת סופו הטראגי של אדניהו – בגללה הוא הוצא להורג. בפרק ב' פס' 16-17, 22-25 מסופר שלאחר המלכת שלמה ומות דוד הביע אדניהו את רצונו לשאת את אבישג לאישה, שלמה פירש זאת כניסיון להציג עצמו בפני העם כבעל זכות חוקית לתפוס את כס השלטון ולמרוד בו, לכן הרגו.

על פי סיפורים אחרים במקרא, הנישואים/משכב עם פילגשי המלך/ האב, מסמלים את העברת השלטון/הסמכויות של המלך/ האב אל הבן (כך לדוגמה ראובן, אבשלום) – נוהג זה, שמלך חדש היה זכאי לשאת לאישה את אשת המלך הקודם, היה מקובל בעמי המזרח הקדמון ונמשך עד לתקופת ימי הביניים.

10-5 – אדניהו מנסה לתפוס את כס המלוכה

לדוד נותרו שני בנים, אדניהו ושלמה, שכל אחד מהם ראה עצמו כיוורש העצר. דוד בערוב ימיו מתגלה כפסיבי, ואינו קובע את היורש תחתיו.

אדניהו כמבוגר יותר, ראה עצמו מועמד לרשת את המלוכה. הוא מגייס את הרכב, את הפרשים ואת החיילים שרצים לפניו, כדי שיחלקו לו כבוד בפני העם כמלך עתידי (פס' 5).

בפס' 6 – המחבר מציג שלוש סיבות שגרמו לאדניהו לשאוף לשלטון, והן:

א. "ולא יעצבו (=לא רצה להעציבו) אביו מימיו לאמר: מדוע ככה עשית?" – דוד לא היה תקיף בחינוך בנו. כדי לא להעציבו או לצערו לא הוכיחו דוד על מעשי התפארותו ושאירותיו למלוכה, ולכן אדניהו עשה ככל העולה על רוחו, מה שמאיר את דוד כחלש.

ב. "וגם הוא טוב תאר מאד" – יופיו החיצוני נתן לו לגיטימציה למלוכה, כפי שהיו מלכי ישראל הקודמים או המועמדים למלוכה.

ג. "ואתו ילדה אחרי אבשלום" – אדניהו נולד אחרי אבשלום, ולאחר מות אמנון ואבשלום נותר אדניהו הגדול בבניו של דוד, ולכן ראה עצמו יורש העצר בדין.

הסופר המקראי יוצר אנלוגיה סמויה בין אבשלום לאדניהו: שניהם מקימים רכב ופרשים (שמואל ב ט"ו 1) ושניהם יפי תואר (שמואל ב י"ד 25). למרות הרמיזה / האסוציאציה למרד אבשלום – אין במעשהו של אדניהו מרד בדוד אביו. דוד נמנע מלהכריז על יורש, ואדניהו ציפה באופן טבעי, עקב היותו האח הבכיר, לרשת את כס המלוכה. לא ניתן לומר שמעשהו של אדניהו הוא חלק מהעונשים שבאו על דוד בגלל חטאו עם בת-שבע, כי כנראה אדניהו התכוון למלוך רק אחרי מות אביו, ובכך לא התכוון לפגוע באביו.

במחנה התומכים באדניהו נמצאים: יואב בן צרויה (= שר צבא דוד); אביתר הכוהן (פס' 7); אחיו בני המלך ואנשי יהודה עבדי המלך (פס' 9).

שילובו של יואב – שר הצבא, בין נאמני אדניהו, אמור להעניק לאדניהו **גיבוי צבאי**; שיתופו של אביתר הכוהן היה אמור להעניק לאדניהו **גושפנקא דתית** בפני העם.

במחנה התומכים בשלמה נמצאים: צדוק הכהן (מתחרהו של אביתר בכהונה); בנניהו בן-יהויאדע (ממונה על חיילים שכירים, על הכרתי = יוצאי כרתים, ועל הפלתי = פלשתים, שומרי ראש המלך); נתן הנביא; והגיבורים אשר לדוד (פס' 8).

"ויזבח אדניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת אשר – אצל עין רגל (=מסביב לירושלים, מזהים את המקום בין גיא בן-הינום לנחל קידרון), ויקרא את – כל – אחיו בני המלך ולכל – אנשי יהודה עבדי המלך". אדניהו עורך סעודת זבח ומזמין רק את תומכיו (פס' 9-10). הזבח הוא כמעין טקס שבו מכריז אדניהו על מינויו למלך אחרי מות אביו. לדעת מלבי"ם – זוהי ברית עם נאמניו שנעשתה על ידי משתה וסעודה, כנהוג בברית, שיכירו בו כמלך.

14-11 – עצת נתן לבת-שבע

נתן הנביא, בעל ההשפעה בחצרו של דוד, מתומכי שלמה, עוקב אחר מעשיו של אדניהו ורואה בזבח שערך אדניהו עוד בחייו של דוד מרד באביו. הוא כנראה מתחיל לחשוש לחיי התומכים בשלמה, שהרי היה מנהג – מלך חדש שעלה לשלטון, הרג את יריביו, את בני-משפחתו ואת כל התומכים ביריביו.

הוא מגייס את בת-שבע, אשתו האהובה של דוד, כדי לסכל את מזימת אדניהו. הוא פונה אליה ואומר לה:

הלא שמעת כי מלך אדניהו בן-חגית... (פס' 11) – נתן מציג את אדניהו כְּבֵר כמלך כדי להדגיש את גודל הסכנה, וכדי שתילחץ ותזדרז לפעול. הוא מציין:

"... ואדנינו דוד לא ידע" – אדניהו הוא כמורד, חותר תחת השלטון, ומנצל את חולשת דוד כדי לפעול נגדו. בשל כך הוא מזהיר אותה מפני המלכת אדניהו, וטוען, שלמעשה, מטרת עצתו היא להציל אותה ואת בנה: "ומלטי את – נפשך ואת – נפש בנך שלמה" (פס' 12). כאמור, אדניהו, כדי "לנקות" את הממלכה מפני מתנגדיו, עלול להרוג אותה ואת בנה שלמה, ולכן בת-שבע חייבת לפעול.

נתן הנביא שם בפיה דברים, מה בדיוק לומר למלך דוד כדי לשכנעו להמליך את שלמה:

הוא מייעץ לה להתריס נגדו ולהוכיחו על כך שאדניהו מלך: "הלא – אתה, אדני המלך, נשבעת לאמתך לאמר, כי – שלמה בנך ימלך אחרי, והוא ישב על – כסאי, ומדוע מלך אדניהו?".

שבועה זו של דוד ששלמה ימלוך תחתיו, לא הופיעה בספר שמואל.

יש הטוענים שניתן לראות בשבועה זו **פלאשבאק = הבטה לאחור** = כאשר המספר מציג אירוע שקרה בעבר, אך בעבר, בקטע הרלוונטי, עניין זה לא סופר.

השבועה לא הופיעה לפני-כן, כי מתחילת הסיפור של חטא דוד עם בת-שבע ועד סופו לסיפור יש אופי דתי-מוסרי, אישי (איך נענש דוד על חטאו עם בת-שבע), ולא אופי פוליטי (פרטים פוליטיים רבים אינם מופיעים, כגון: למה העם תמך באבשלום וכיוצ"ב) - כעת, כשהעניין הפוליטי עומד על הפרק, השבועה שנשבע דוד, מוזכרת. לעומת זאת חלק מהפרשנים טוענים שדוד לא נשבע שבועה כזו. נתן הנביא מנצל את זקנתו = תשישותו הנפשית של דוד, שכנראה מְמַילא לא זוכר דבר, כדי לייחס לו שבועה שלא נשבע, ובכך לשכנע אותו לקיימה.

ההסבר הראשון עדיף, כי בפס' 30 דוד אכן מודה שנשבע לה שבנה ימלוך.

נתן מבקש עוד שהיא תשאל **"וימדוע מלך אֲדֹנָיָהוּ? (בניגוד לשבועתך)"** - משתמע מדבריו שאֲדֹנָיָהוּ כבר מלך, אף שאין זה כך - בכך נתן מנסה להדגיש את חומרת מעשהו של אֲדֹנָיָהוּ.

נתן מציין שלאחר שתאמר את דבריה לדוד גם הוא יצטרף, כדי לְאָשֵׁר ולחזק את דבריה, שהרי גם לנתן הנביא היתה השפעה על דוד.

15-31 - בת-שבע ונתן בפני דוד

17-21 - השינויים והתוספות בדברי בת-שבע לעומת עצתו של נתן

דברי נתן (הצעתו מה תאמר בת-שבע לדוד)	דברי בת-שבע לדוד
"הלא-אתה, אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ ¹ , נִשְׁבַּעְתָּ ² לְאִמְתֶּךָ לָאֹמֶר, כִּי-שְׁלֹמֹה בְנִי-יְשָׁלְמָה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי, וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי" ¹³ .	כפי שנתן ייעץ לה, היא פותחת את דבריה בהזכרת השבועה של דוד: "אֲדֹנֵי ¹ , אֵתָהּ נִשְׁבַּעְתָּ בַּה' אֱלֹהֶיךָ ² לְאִמְתֶּךָ כִּי - שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרַי, וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי" - 17.
"וימדוע מלך אֲדֹנָיָהוּ?" ³ - 13	"עֲתָהּ, הֲנֵה אֲדֹנָיָה מְלֹךְ!!!" ³ - 17

ההבדלים וסיבתם:

- נתן הנביא הציע לה לכנותו **"אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ"** כדי להעניק לו כבוד. היא אמנם מציגה אותו כ**"אֲדֹנֵי"** ואת עצמה **"אִמְתֶּךָ"**, אך לא מכנה אותו **"מלך"**. בכך מכניסה נימה אישית = אינטימית לבקשתה.
- היא מוסיפה על דברי נתן, ששבועתו של דוד היתה בשם ה': **"אֵתָהּ נִשְׁבַּעְתָּ בַּה' אֱלֹהֶיךָ..."**, בכך מדגישה שיש תוקף חזק לשבועתו. אם יפר אותה, יעשה חטא חמור כלפי ה', שנשבע בשמו.
- נתן ניסח את המלכת אֲדֹנָיָהוּ כ**שאלה** בדבריו יש מעין חוצפה - דרישת דין וחשבון מדוד. בת-שבע מציגה את המלכתו כ**משפט עובדתי**, כדי להציג את החומרה במעשהו.
- התוספות בדברי בת-שבע **שנתן לא שם בפיה:**
  - "ועתה, הנה אֲדֹנָיָה מְלֹךְ, ועתה, אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ, לא ידעתי"** (פס' 18) - היא מנסה להתסיס אותו על כך שהדבר נעשה בלא ידיעתו - לא רק שלא שאלו אותך אם אכן אתה מאשר את המלכתו, אלא ההמלכה נעשתה גם בלא ידיעתך.
  - היא מזכירה את הזבח שערך אֲדֹנָיָהוּ, המסמל את הכרזת מינויו למלוכה (פס' 19). היא משמיטה את נוכחות אחיו, ואת **"כל אנשי יהודה עבדי המלך"** (שהוזכרו בפס' 9) כדי לא להבהיל את דוד יתר על המידה, שהרי דוד חווה טראומה עם מרד אבשלום, כשכל אלה היו לצידו של אבשלום. והיא אומרת עוד: **"ולשלמה עבדך לא קרא"** - בכינוי **"עבדך"** רומזת, ששלמה נאמן וכנוע לדוד, ובהיותו כזה, לא היה רצוי על אֲדֹנָיָהוּ.

- ג. למרות החומרה שבמעשה אֲדֹנֵיהוּ, היא אומרת שהעניין עדיין לא אבוד ולכן עיני כל ישראל ממתנינים להחלטתו מי ימלוך אחריו (פס' 20).
- בפס' 18-21 – מכנה את דוד ארבע פעמים "אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ" – כדי להזכיר לו את סמכותו וכוחו, ושלא ישכח שעדיין יכול הוא לשנות את הדברים לפי רצונו.
- ד. המלכת אֲדֹנֵיהוּ מסכנת את חיי ואת בני שלמה, שהרי אֲדֹנֵיהוּ עלול לראותם כבוגדים במלכות, ולכן גזור עליהם עונש מוות (פסק 21).

27-22 – נתן בפני דוד

נתן שואל את דוד בתמיהה: "אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ, אַתָּה אֲמַרְתָּ: אֲדֹנֵיהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי?" (פס' 24).

הוא מתאר לדוד את הזבח שערך אֲדֹנֵיהוּ ומוסיף פרט שלא שמענו בסיפור הזבח של אֲדֹנֵיהוּ: "וַיֹּאמְרוּ: יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנֵיהוּ" (פס' 25) – הוא מוסיף זאת כדי להראות את הבוגדות שלו ושל התומכים בו, דוד עדיין בחיים וכבר ממליכים מלך אחר.

נתן אינו שולל בצורה מפורשת את המלכת אֲדֹנֵיהוּ, אך נתן לדוד להבין שהוא, צדוק ובניהו הם מתומכי שלמה (פס' 26).

על פי השאלות ששואל נתן בפס' 24, 27, הוא מבקש לדעת, אם ההמלכה נעשתה בידיעתו ובהסכמתו של דוד.

דבריו אלה נתן למעשה אומר בעקיפין, ובנימה של תוכחה:

– אם אנשים קובעים עובדות בשטח ואתה לא יודע – זה לגנותך.

– ואם אתה קבעת זאת ולא שיתפת את עבדיך – גם זה לגנותך.

דבריו נתן מכנה את דוד "אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ" שלוש פעמים, ואת הנאמנים לשלמה: "עַבְדֶּיךָ": אֲנִי-עַבְדְּךָ – 26, לְשִׁלְמָה עַבְדְּךָ – 26, וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת-עַבְדְּךָ – 27 – בכך רוצה להראות את ההבדל בין מחנהו של אֲדֹנֵיהוּ הבוגדים בו כשממליכים מלך בעוד דוד בחיים, לבין מחנה שלמה הכנועים והמסורים לדוד ולכן מכונים עבדיך.

ההבדל בין דברי השכנוע של בת-שבע לדבריו של נתן הנביא

בת-שבע – ניסתה לפנות לרגשותיו, בנימה אישית, ומדגישה שחייה וחיי בנה תלויים בהחלטתו.

נתן – מדגיש את הפגיעה ביוקרתי – עקב מעשהו של אֲדֹנֵיהוּ, ורק המלכת שלמה תציל את כבודו.

שניהם – מדגישים בדבריהם, שהסמכות לקבוע את יורש העצר היא בידי המלך, ובידו לבחור בצעיר על פני המבוגר (פס' 20; 24-27)

כך בת-שבע מעוררת אותו על רקע אישי ונתן על רקע ממלכתי, ומבחינה פסיכולוגית יש לכך השפעה מיידית על דוד.

למה נתן מתערב למען המלכת שלמה (הוא לא פועל כאן על פי צו ה')?

נתן ליווה את סיפור בת-שבע מראשיתו. הוא הוכיח את דוד על מעשיו באמצעות משל כבשת הרש, הוא יודע כששלמה נולד הוא נקרא ידידה (כשם ה'), שלמה אהוב על ה', וכנראה בת-שבע סיפרה לו על השבועה של דוד שימליך תחתיו את שלמה, והפרת השבועה נחשבת עבירה חמורה בתפישה המקראית. לכן, בעקבות כל זה, מחליט לפעול לטובת המלכת שלמה.

בפסוק 28 בא לידי ביטוי האופי האליפטי של הסיפור המקראי (אליפטי = דילוג על פרטים שונים במהלך העלילה, שהקורא יכול להשלים בעצמו) – בפסוקים הקודמים לא סופר שבת-שבע יצאה, כשנתן נכנס, את זה ניתן להסיק מהפסוק.

דוד נשבע לבת-שבע כי הוא יקיים את השבועה שנשבע לה כבר היום, ללא דיחוי. דבריו אלה של דוד מוכיחים שהוא אכן נשבע לבת-שבע שבנה ימלוך, בניגוד לטענה של חלק מהחוקרים (ראה הסבר לפסוק 13).

בת-שבע משתחוה לדוד ואומרת: "יְחִי אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם" – מאחלת לו אריכות ימים, כדי שבקשתה לא תתפרש כאילו היא רוצה במותו, כדי שבנה ימלוך או שמשמעות דבריה אלה היא, ששמו ומלכותו יתקיימו לעולם.

המלכת שלמה מתוארת שלוש פעמים:

א. 37-32 – הוראותיו של דוד למנות את שלמה למלך תחתיו

תומכי שלמה ירכיבוהו על פֶּרֶדַת המלך וילוו אותו בתהלוכה חגיגית אל מעיין הגיחון (המשיחה ליד מעיין הגיחון מסמלת את הברכה והפוריות במלכותו) ושם צדוק הכהן ונתן הנביא ימשחו אותו למלך על ישראל, יתקעו בשופר, ויקראו "יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה", ואחר כך יעלו לארמון – "וּבָא וַיָּשֶׁב עַל כְּסֵאֵי, וְהוּא יִמְלֶךְ תַּחְתָּי (בעודי בחיים), וְאַתּוֹ צִוִּיתִי לְהִיּוֹת נָגִיד (כינוי נרדף למלך, שניתן גם לשאול ולדוד) עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְהוּדָה" – דוד מנסה לשמור על אחדות כל העם ולמנוע פיצול בין ישראל ליהודה. המנהג של "שותף במלוכה" כלומר, מלך העולה לשלטון בעוד אביו בחיים, היה ידוע, מקובל ונהוג בסביבה ונעשה על-מנת להבטיח העברת שלטון חלקה.

דוד מכנה את שלמה: "בְּנִי" – כינוי המוכיח ששלמה קרוב אליו רגשית, ולכן יש לו עדיפות על אֶדְנִיָּהוּ.

ב. 40-38 – ביצוע ההוראות על-ידי נאמני שלמה

תומכי שלמה מבצעים את ההוראות שדוד ציווה, עם כמה שינויים:

1. בפס' 37-32 דוד ציווה על תומכי שלמה: צדוק הכהן, נתן הנביא ובניהו בן יהוידע ללוות את שלמה למעיין הגיחון. לפי פס' 38 מצטרפים גם הכרתי והפלתי – צבא השכירים הזר שדוד לא הזכירם.
2. משיחת שלמה נעשית בשמן הקודש על ידי סמכות דתית – צדוק הכהן (כמו שאול ודוד). המשיחה מסמלת את מעמדו של שלמה מעכשיו כ"משיח ה'", ומעתה רוח ה' תשרה עליו. השינוי ביחס להוראות שנתן דוד: בפס' 34 דוד ציווה שגם צדוק וגם נתן ימשחו את שלמה למלך, בקטע זה בפס' 39 נאמר שצדוק הכהן בלבד משח את שלמה למלך. לאחר משיחתו תוקעים בשופר והעם מכריז: "יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה" – הכרזה המבטאת את הסכמת העם לשלטונו.
3. ובדרכם חזרה לארמון – העם מפגין את שמחתו, עד כי הארץ נקרעת ורועדת משמחתם (פס' 40). דוד לא ציווה על תהלוכה חגיגית והמונית, אך בפועל מסתבר שהיתה תהלוכה גדולה ושמחה המונית. ישנן שתי סיבות אפשריות לשינוי והן:
  - א. ללמדנו שהעם שמח ורצה בהמלכת שלמה.
  - ב. ליצור רצף בין האירועים: העם השמיע המולת שמחה – והדברים הגיעו לאוזניו של אדוניהו ותומכיו, המביעים את חששם מההמלכה.

מפס' 28 – יש חזרה מודגשת על הכינוי "הַמֶּלֶךְ", שמיחוס לרוב לדוד, ובכך נראה שדוד מתפקד כבעל סמכות, כמלך, בהוראות המדויקות שנותן. הכינוי מיוחס גם לשלמה שימלוך במקומו.

ג. 48-41 – תיאור ההמלכה מפי העד שמספר על ההמלכה לאֶדְנִיָּהוּ והנאמנים לו

יונתן בן אביתר הכהן מבשר לאֶדְנִיָּהוּ ולנאמניו על המלכת שלמה.

אֶדְנִיָּהוּ מייחל לבשורות טובות מפיו ואומר לו: "בֹּא, כִּי אִישׁ חֵיל אֶתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר" (פס' 42), אך אביתר עונה:

"... אֲבָל, אֶדְנִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד הַמְּלִיךְ אֶת שְׁלֹמֹה" (פס' 43). המילה "אֲבָל" – מבטאת את הניגוד לציפיותיו של אֶדְנִיָּהוּ.

ישנם מס' הבדלים בין תיאור האירועים שסופר עליהם בפסוקים הקודמים לתיאור מפי יונתן:

1. בפס' 39 נאמר כי צדוק הכהן בלבד משח את שלמה למלך, ואילו על פי עדותו של יונתן גם נתן הנביא השתתף במשיחתו של שלמה למלך (פס' 45).
2. בפס' 39 הוזכרה תקיעת השופר וקריאת העם "יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה" – יונתן משמיט פרטים אלה, שהרי תומכי אדוניהו שמעו זאת ויונתן לא רואה צורך לחזור על כך, ולכן אומר "וַיַּעֲלוּ מִשָּׁם שְׂמֵחִים, וַתְּהִם, הַקְּרִיָּה; הוּא הַקּוֹל, אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם" (פס' 45).
3. יונתן מוסיף לתיאורו גם את מה שהתרחש בארמון:
  - א. "וְגַם יָשֶׁב שְׁלֹמֹה, עַל כְּסֵא הַמְּלוּכָה" (פס' 46).
  - ב. וכן מוסיף "וְגַם בָּאוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ, לְבָרֵךְ אֶת אֶדְנִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד..." (פס' 47).

ג. דוד עצמו בירך את ה' על כך שהעניק לו את הזכות לראות בחייו את בנו שלמה יושב על כס המלכות (פס' 48).
יונתן מכנה את דוד פעמיים: **"אֲדֹנָיִנוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד"** – בכך מראה שכולם קיבלו את סמכותו של דוד, שקבע ששלמה יהיה המלך.

יונתן בן אביתר, המודיע על המלכתו של שלמה, חוזר שוב ושוב על המילה וגם. מילה זו מציינת:
א. את התרגשותו מההמלכה, ואת הפחד והבהלה מהצפוי לגורל התומכים בִּאֲדֹנָיִהוּ.
ב. את ההדרגתיות בדברי יונתן לִאֲדֹנָיִהוּ מהבשורה הפחות חמורה לבשורה החמורה ביותר: המלכת שלמה ושמחת העם, הבעת אמונים של עבדי דוד לשלמה וברכת דוד על שה' העניק לו לראות עוד בחייו את בנו יושב על כס המלכות.

53-49 – אדוניה והנאמנים לו חוששים מהמלכת שלמה

נאמני אֲדֹנָיִהוּ נוטשים אותו: **"וַיַּחֲרְדוּ (מפני שלמה) וַיִּקְמוּ כָל-הַקְּרָאִים אֲשֶׁר לְאֲדֹנָיִהוּ, וַיִּלְכוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ"** (פס' 49) וכמובן, גם אֲדֹנָיִהוּ חרד: **"וְאֲדֹנָיִהוּ יָרָא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה, וַיִּקֶם וַיֵּלֶךְ וַיַּחֲזֵק בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ"** – ריבוי הפעלים מלמד על הבהלה שבה נאמני אדוניה ואדוניה עצמו נתונים. אדוניה מזדרז להציל את נפשו ומחזיק בקרנות המזבח.

למזבח היו ארבע קרנות, בארבע פינות המזבח. בדומה לערי המקלט, אדם שנשקפה לו סכנת גזר-דין מוות מנוקמי דם או מדין הפלכות, אחז בקרנות המזבח, ובכך ביקש לקבל חסינות מתוקף חסות אלוהית ולהינצל ממוות, וכך אכן היה, ורק אם נזר עליו למוות על פי פסיקת בית-הדין – נלקח משם (שמות כ"א 12-14).

אֲדֹנָיִהוּ חושש שכעת שלמה יהרגו, על שניסה לתפוס את המלוכה בניגוד לרצון אביהם, וכאמור, הוא יודע שמלך חדש משמיד את יריביו, פן יסכנו את שלטונו. הוא חשב שבגלל קדושת המזבח שלמה לא יהרגו.

אֲדֹנָיִהוּ מבקש ששלמה יישבע שלא יהרגו.

שלמה לא נוטר איבה לִאֲדֹנָיִהוּ, ואומר שאם אֲדֹנָיִהוּ יהיה נאמן למלך ולמלחמותיו (= "בְּ-חֵיל") – לא ייפגע כלל, אך אם ינסה למרוד – ימות (פס' 52).

שלמה מבקש שיורידוהו מקרנות המזבח, אֲדֹנָיִהוּ משתחוה למלך שלמה, ובכך מבטא את קבלת שלמה כמלך (פס' 53).

בדברי אֲדֹנָיִהוּ אל שלמה בפס' 51, ו ב-53 כשמשתחוה לשלמה שלמה מכונה **"הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה"**:
זה שחשב שיהיה מלך (אֲדֹנָיִהוּ), רואה כעת בשלמה מלך. כמו-כן אֲדֹנָיִהוּ מכנה עצמו **"עַבְדּוֹ"** – באמצעות הכינויים האלה מבטא אֲדֹנָיִהוּ השלמה עם בחירת שלמה למלך ונכנע לפניו.

"וַיֹּאמֶר-לוֹ שְׁלֹמֹה: לֵךְ לְבֵיתְךָ" – בכך כאילו אומר לו: עסוק בענייני ביתך ולא בענייני חצר המלוכה, כי רק כך תינצל ממוות.

בפרק ב' 22-25 – אנו שומעים על גורל אֲדֹנָיִהוּ – הוא הוצא להורג בגלל בקשתו להינשא לאבישג השונמית (בפס' 17) – שלמה ראה בבקשתו זו מרידה במלכות, כי הנישואים לאלמנת המלך עלולים היו להקנות לו זכות למלוכה.

מלכים א' ג': מלכות שלמה וחוכמתו

4-1 – נישואי שלמה עם בת פרעה, והמצב הדתי בימי

שלמה ירש מאביו ממלכה גדולה והוא שואף להפוך אותה למרכז בינלאומי. לשם כך הוא מחזק את קשריו עם המדינות באזור, באמצעות נישואים פוליטיים. בפסוק 1 אנו שומעים על נישואיו לבת פרעה. ככלל, מלכי מצרים נמנעו מלהשיא את בנותיהם לשליטים זרים, כי הדבר נחשב לפחיתות בכבודם. העובדה שפרעה כן משיא את בתו לשלמה, מלמדת על מעמדו הרם של שלמה ושל ישראל באזור.

הנישואים לבת פרעה ומתן העיר גזר לשלמה על ידי פרעה (בפרק ט' 16-17), מעידים על כריתת ברית שלום בין שתי הממלכות: ישראל ומצרים. מהוויתורים של מלך מצרים ניתן להבין שלממלכתו של שלמה היה יתרון פוליטי וצבאי על מצרים.

מפס' 1 ניתן ללמוד על הבנייה המסיבית של ירושלים בתקופת שלמה: הוא בנה את ארמונו, את בית-המקדש ואת חומות ירושלים מסביב. בתקופת דוד נבנתה רק "עיר דוד", שהיתה מוקפת חומה, שלמה הוסיף חומה לעיר ירושלים המורחבת.

פסוקים 2-3 מתארים את המצב הדתי בימיו:

שלמה הלך בדרכי דוד אביו, אהב את ה', וה' אהבו, אך פגם אחד מוצא הכתוב בשלמה מבחינה דתית, והוא מדגיש אותו פעמיים: "רַק הָעַם מְזַבְּחִים בְּבָמֹת... רַק בְּבָמֹת הוּא מְזַבֵּחַ וּמְקַטֵּיר". במות = מזבחות לה', שהיו מפוזרים ברחבי הארץ. והגורם לכך: "כִּי לֹא נִבְנְהוּ בֵּית לַיהוָה עַד הַיָּמִים הָאֵלֶּם".

ניתן לראות בהערות אלה ביקורת ברוח ספר דברים (=ברוח דויטרונומיסטית) – לפי חקר המקרא ספר דברים נכתב וגובש סופית בימי יאשיהו, ובמסגרת הרפורמה שלו (בשנת 622 לפני הספירה) מודגש בספר רעיון ריכוז הפולחן = כל עבודת ה' צריכה להיעשות במקום אחד מרכזי (ראה דברים י"ב 5-1) ויש לאסור על המשך המצב הקיים של פיזור הפולחן מחוץ לבית-המקדש. לדעת החוקרים פס' 2-3 הם הערות עורך מאוחר שמבקר את שלמה ברוח ספר דברים על פיזור הפולחן בימיו.

יש הטוענים שהביקורת על פיזור הבמות בימי שלמה מתייחסת לז'ננים שלאחר בניית בית-המקדש, שהרי איך יכלו לעבוד את ה' במקום היחיד והמסוים שה' קבע ("המקום אשר יבחר ה'... לשום את שמו שם" – דברים י"ב 5), כשעדיין לא בנו אותו? לכן לטענתם פס' 2-3 הם סיכום של כל תקופת מלכותו, ולא ביקורת על התקופה לפני בניית בית-המקדש.

שלמה עולה לגבעון לזבוח שם. למה דווקא שם ולא באוהל ה', שהקים דוד בירושלים? "כִּי-הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה..." (פס' 4). גבעון נחשבת כנראה המקדש המרכזי או שהכוונה בביטוי "הבמה הגדולה" היא כפשוטו. מכיוון ששלמה רצה לזבוח אלף עולות, עשה זאת בבמה הגדולה שבגבעון ולא בירושלים, כי המזבח היה קטן יחסית לגבעון.

5-15 – חלום שלמה בגבעון

ה' מתגלה לשלמה בחלום הלילה ואומר לו: "שָׁאֵל (=בקש), מֶה אֲתוֹן-לָךְ?"

לפני הצגת בקשתו שלמה מודה לה' על החסדים שעשה לו ולאביו:

1. ה' בחר בשושלת בית דוד: "אֲתָה עָשִׂיתָ עִם עַבְדְּךָ דָּוִד אֲבִי חֶסֶד גְּדוֹל, פֶּאֶשֶׁר (= כי) הִלַּךְ לְפָנֶיךָ בְּאַמַּת... וַתִּשְׁמַר לוֹ אֶת-הַחֶסֶד הַגְּדוֹל הַזֶּה..."

2. ה' דאג להמשכיות השושלת של בית דוד על ידי המלכת שלמה בנו כממשיך דרכו: "וַתִּתֵּן לוֹ בֵּן יֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה... אֲתָה הַמְּלַכְתָּ אֶת עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אֲבִי".

שלמה מצטנע בפני ה' ומציג את עצמו כצעיר החסר ניסיון בניהול הממלכה והנהגת העם: "ואנוכי (ו' הניגוד) נער קטן, לא אדע צאת ובא (לפני העם)". שלמה מציין כי העם הנבחר של ה' הוא רב וכבד (= יש המפרשים מילה זו כעם קשה), ולכן הוא מבקש:

1. "לֵב שֹׁמֵעַ (=מבין) לְשֹׁפֵט אֶת עַמּוֹךְ" – אחד מתפקידיו החשובים של המלך הוא שיפוט צודק של העם, והרי לא פעם המלכים ומנהיגי העם תיפקדו כשופטים (לדוגמה: שמואל ב' ט"ו, 6).
2. "לְהִבִּין בֵּין טוֹב לְרַע" – וכדי לחרוץ משפט צדק, הוא חייב לדעת להבחין בין טוב לרע.

בקשתו זו מוצאת חן בעיני ה' כי שלמה לא ביקש טובות הנאה לעצמו:

וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ: יָמִים רַבִּים = אריכות ימים

וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ: עֹשֶׁר

וְלֹא שָׁאַלְתָּ: נָפֶשׁ אֵיבִיךָ = לנקום באויבך

וְשָׁאַלְתָּ לְךָ: הִבִּין (=להבין) לְשֹׁמֵעַ מִשְׁפָּט (פס' 10-11)

מכיוון ששלמה התגלה כצנוע וקשוב קודם כול לצורכי עמו, ה' מעניק לו את מה שביקש: "הִנֵּה עָשִׂיתִי כְּדַבְרֶיךָ, הִנֵּה נִתְּתִי לְךָ לֵב חָכָם וְנִבּוֹן אֲשֶׁר כְּמוֹךָ לֹא הָיָה לְפָנֶיךָ, וְאַחֲרֶיךָ לֹא יָקוּם כְּמוֹךָ" (במסורת, שלמה אכן נחשב החכם באדם).

חז"ל הסבירו את ההבדל בין "חָכָם" ל"נִבּוֹן" כך:

חכם – המְקִים את לימודיו, כלומר כל מה שלמד מקוֹים בליבו ומזומן;

נבון – מבין דבר מתוך דבר.

ואף אלוהים מבטיח לו יותר מאשר ביקש שלמה: עושר, כבוד ואם ישמור את מצוותיו יזכה אף לאריכות ימים.

יש לשים לב לכך, שבעוד ההבטחות לחכמה, עושר וכבוד הן מוחלטות, וניתנות לשלמה ללא תנאי, ההבטחה האחרונה מותנית (=מבוססת על תנאי) – רק אם הוא ילך בדרך ה' וישמור מצוותיו כדוד אביו – יזכה באריכות ימים.

16-28 – משפט שלמה – דוגמה לחוכמתו הרבה

סיפור משפט שלמה בקטע זה הוא התגשמות חלומו, ומוכיח ששלמה אכן התברך בחוכמה רבה כפי שהובטח לו.

המילה "אֵז" שפותחת את סיפור המשפט, מקשרת אותו לסיפור חלומו שבקטע הקודם, ומראה את סמיכות הזמן בין שני הסיפורים.

קשר נוסף בין שני הסיפורים הוא בצירוף "בא... ע.מ.ד לפני":

– בסיפור החלום נאמר על שלמה: "וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמֵד לְפָנֵי אַרְוֹן בְּרִית ה'..." – 15.

– בסיפור המשפט: "אֵז תְּבִאָה שְׁתִּים נָשִׁים זֹנוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וְתַעֲמֹדָה לְפָנָיו" – 16 – כדי שישפוט ביניהן.

טענת "האישה האחת" (התובעת) (פס' 17-21):

היא מספרת כי היא והאישה השנייה גרות בבית אחד. היא ילדה תינוק כשהאישה השנייה נכחה בביתה. לאחר שלושה ימים שילדה, ילדה גם האישה השנייה ואין אף אדם זר שגר איתן היכול לשמש עד. הילד של האישה השנייה מת בלילה, משום שהיא בטעות "שכבה עליו". כשהנתבעת התעוררה בלילה וראתה שבנה מת היא הלכה והחליפה בין התינוקות (לקחה את התינוק החי ואת המת שמה אצל התובעת). למחרת בבוקר קמה התובעת להניק את בנה ורואה שהוא מת. היא התבוננה בו וגילתה להפתעתה שזה לא בנה. לכן היא מבקשת מהמלך שישב לה את בנה שנמצא אצל האישה השנייה.

טענת "האישה האחרת" (הנתבעת) (פס' 22):

היא טוענת שהבן שלה חי ואילו הבן המת הוא של התובעת.

הבעיות שמציב סיפור זה בפני שלמה כשופט

- * שלמה ניצב בפני שתי נשים שכל אחת מהן מכחישה את הטענה של האחרת – זוהי עדות מול עדות.
- * אין עדים נוספים לסיפור זה מלבדן – התובעת טוענת: "אֵין זָר אֶתְנוּ בְּבֵית זֹלָתִי שְׁתִּים אֲנַחְנוּ בְּבֵית..." , לכן שלמה לא יכול להכריע על פי גורם חיצוני כלשהו.
- * שתי הנשים זונות, ומזה ניתן להניח שהאבות אינם ידועים, וכנראה לא ראו את התינוקות ולא ניתן לגייס אותם כדי שייסיעו בזיהוי הילדים. ושוב לא ניתן להיעזר בגורם חיצוני שיזהה של מי הילד החי ושל מי המת.

- * הטענות של שתי הנשים שקולות – זאת ניתן ללמוד מדברי הנשים עצמן:
 "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת: לֹא כִי, בְּנִי הָחִי וּבְנֵי הַמֵּת... – וְזֹאת אִמְרָת: לֹא כִי, בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הָחִי" – 22.
 וגם שלמה עצמו מציג את טענותיהן כשקולות:
 "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ: זֹאת אִמְרָת: זֶה – בְּנִי הָחִי וּבְנֵי הַמֵּת, וְזֹאת אִמְרָת: לֹא כִי, בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הָחִי" – 23,
 ומכיוון שכך, עומדת בפני שלמה הבעיה – מי מהן דוברת אמת, וגירסתה של מי עדיפה.
- * שתייהן ילדו בהפרש של שלושה ימים ולכן גילם של הילדים כמעט זהה, ולא ניתן לקבוע למי שייך הילד על פי קריטריון הגיל.
- לאור הבעיות הנ"ל, ברור שרק חוכמה אלוהית ויכולת אבחנה פסיכולוגית יכלו לעזור לשלמה להגיע להכרעה.

כיצד בכל זאת שלמה, ואנו הקוראים, יכולים לדעת מי האם המתחזה ומי האמיתית – לפי אופן הצגת הסיפור בלבד?

יש הטוענים שהאישה האחרת (הנתבעת) היא האם האמיתית של הילד החי, הסיבות לכך הן:

<u>"האישה האחרת" – הנתבעת (אישה ב')</u>	<u>"האישה האחת" – התובעת (אישה א')</u>
<p>היא אומרת משפט אחד בלבד: "לא כִי, בְּנִי הָחִי וּבְנֵי הַמֵּת" – היא יודעת שהיא דוברת אמת, לכן אינה מרגישה צורך להרחיב בדיבור ולהמציא תירוצים, כי כפי הנראה באותו לילה גורלי היא אכן היתה שקועה בשינה עמוקה.</p> <p>* היא אומרת משפט אחד בלבד: "לא כִי, בְּנִי הָחִי וּבְנֵי הַמֵּת" – היא יודעת שהיא דוברת אמת, לכן אינה מרגישה צורך להרחיב בדיבור ולהמציא תירוצים, כי כפי הנראה באותו לילה גורלי היא אכן היתה שקועה בשינה עמוקה.</p>	<p>התובעת מאריכה ומפרטת בדבריה – על גניבת הילד ממנה על ידי האישה השנייה. בפס' 17-21 היא מתארת את הרקע לאירוע ואת השתלשלות הדברים, אך בדבריה ישנן סתירות פנימיות:</p> <p>* לטענתה, כאשר הבן של האישה השנייה מת, היא ישנה "וַאֲמַתָּךְ יִשְׁנָה" – אם-כך, כיצד יכלה לדעת שהסיבה למות הילד היא כי אמו "שָׁכְבָה עִלְיוֹ"? כנראה היא עצמה שכבה על בנה וחנקה אותו בשוגג בזמן שישנה, ובבוקר כשהתעוררה וראתה כי מת בנה, העלילה על אישה ב' כאילו החליפה את התינוקות.</p> <p>* התובעת עונה לאישה ב': "לא כִי, בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הָחִי" – היא מתחילה דבריה ב"בְּנֵי הַמֵּת": – מה שמעסיק אותה זה התינוק המת, שעליה להיפטר ממנו ולשייכו לאישה השנייה. עניין התינוק החי הוא משני אצלה – דבר שמסגיר את העובדה שאין לה רגשות אימהיים כלפי הילד – ולכך ודאי שם לב גם שלמה.</p>
<p>* אישה זו יודעת רק לומר: "לא כִי, בְּנִי הָחִי וּבְנֵי הַמֵּת" – היא מקדימה ומדברת על הדבר הכואב לה ביותר – הבן החי – שלטענתה הוא שלה, והוא הדבר שמעסיק אותה ביותר, ונחוץ לה להיאבק עליו. רק אחר כך היא מדברת על "בְּנֵי הַמֵּת" – זה מצביע על רגשות אימהיים חזקים כלפי הילד החי – עניין שגם שלמה ודאי שם לב אליו.</p> <p>אם-כן, אישה זו שבנה חי – מרוכזת כל כולה בבנה החי ולכן מזכירה אותו ראשון.</p>	<p>אם-כן, אישה זו שבנה מת – מרוכזת בתינוק המת – ולכן מזכירה אותו ראשון.</p> <p>* לאישה זו היתה גם פליטת פה בתיאור סיפורה. היא אומרת: "וַאֲקֹם בְּבִקְרִי לְהִינִיק אֶת – בְּנִי, וְהִנֵּה – מֵת..." – כנראה, כשהבינה שהסגירה את עצמה, ממחרת להוסיף: "וַאֲתַבּוֹנוּ אֵלָיו בְּבִקְרִי, וְהִנֵּה לֹא – הָיָה בְּנִי אֲשֶׁר יִלְדָתִי" – המשפט מסורבל, והמילה "בְּבִקְרִי" מיותרת (שהרי במשפט הקודם הזכירה אותו). מכיוון שהיא משקרת, היא מתרגשת, דבריה יוצאים מסורבלים, ואולי גם מגמגמת, דבר הבא לידי ביטוי גם על ידי החזרה על המילה "וְהִנֵּה... וְהִנֵּה..." בפס' 21.</p>

חוקרים ופרשנים אחרים טוענים שדווקא "האישה האחת" (התובעת) היא האם האמיתית. הנימוקים לטענה זו:

1. היא פעילה, משקיעה כל מאמץ אפשרי כדי לזכות במשפט ומשתדלת להציג את דבריה באופן מסודר, מאורגן ומשכנע.
  2. פונה למלך בנימוס "בי אדוני", מכנה עצמה "אמתך" ובכך מתבטלת בפניו.
  3. דואגת לתאר את השתלשלות האירועים באופן מפורט, מדויק ולפי תיאורי זמן. לעומתה, הנתבעת פסיבית, כמעט שאינה מדברת, לא פונה בלשון נימוס וכבוד לשופט-המלך, מגיבה בהכחשה קצרה לטענות התובעת, ונראה שאינה משתדלת להגן על עמדתה, עובדה העלולה ליצור רושם שאינה דוברת אמת.
- גזר-הדין הראשון של שלמה (פס' 24-26)

שלמה מחליט לנקוט מבחן אנושי-פסיכולוגי – מה שמעיד על רגישותו והבנתו בנפש האדם. כך הוא יוכל לדעת בוודאות מי האם האמיתית ומי המתחזה. שלמה מבקש שיביאו לו חרב ומצווה לגזור את הילד החי לשניים, כך שכל אחת מהנשים תקבל חצי ממנו. באמצעות מבחן זה רצה שלמה לבדוק את הרגשות האימהיים של הנשים, שהרי האם האמיתית ודאי לא תסכים שבנה יבותר, ואכן האם האמיתית נכמרו רחמיה והסכימה לוותר על הילד שלה ובלבד שלא ימות.

ולעומתה, האם הלא אמיתית, מסכימה לגזר-דין המלך ומסכימה שיבותר וימות (העיקר שגם השנייה לא תקבל את ילדה). היא מתגלית בכך כאגואיסטית חסרת רגשות, עד כדי חוסר אנושיות.

גזר הדין הסופי של שלמה (פס' 27)

שלמה מכריז: "תנו לה את הילוד החי, והמת לא תמיתהו, היא אמו".

תגובת העם (פס' 28):

"וישמעו כל-ישראל את-המשפט אשר שפט המלך, ויראו מפני המלך, כי ראו כי-חכמת אלהים בקרב לעשות משפט". בעקבות המשפט המוצלח שלמה מעורר בעם יראה = כבוד. רד"ק פירש "יראו" (פחדו) מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר, כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט, כפי שנעשה בזה המשפט".

פסוק 28 – מסכם את שני הסיפורים שבפרק:

בפסוק זה השורש המנחה הוא ש.פ.ט ומטרתו לקשר בין שני הסיפורים שבפרק:

הוא מתקשר לסיפור החלום, בו שלמה ביקש מה', שייתן לו לב חכם לשפוט את העם – השורש ש.פ.ט הופיע שלוש פעמים (פס' 9, 11) – ה' נענה לבקשתו, וב-28 – העם והקוראים נוכחים לדעת שיש בו חוכמה אלוהית כפי ששלמה ביקש.

הוא מתקשר לסיפור המשפט – כי בסיפור זה חוכמת שלמה באה לידי ביטוי באופן מעשי-יישומי, וכשהעם רואה את אופן ניהול המשפט, הוא מכיר בחוכמתו המופלגת.

מלכים א' י"א: חטאי שלמה – הרקע לפילוג הממלכה

בפרקים הקודמים הרצה המחבר לשבח את חוכמתו של שלמה בתחומים שונים. ממלכתו שיגשה מבחינה כלכלית, מדינית, תרבותית וכיוצ"ב, אך בין השורות ניתן להבין ששלמה עשה גם שגיאות לא מעטות:

לשלמה אימפריה גדולה, והמלכים הנשלטים הכניסו לאוצר הממלכה מס רב, ובכל זאת הוא הטיל גם על העם מיסים כבדים שנועדו למפעלי הבנייה בירושלים. סביר להניח שהמיסים הם גם למימון צורכי נשותיו (1000) והמשרתים הרבים בחצרו. כל השבטים נשאו בנטל המיסים (מלכים א' ד' 7-19) חוץ משבט יהודה (שהוא השבט של שלמה). הוא יצר שכבה חברתית חדשה בעם, ממקורבי המלך. הם קיבלו פטור ממיסים, שימשו בתפקידי מפתח בחצרו וכיוצ"ב, ועל יתר העם רבץ עול כבד, ולכן המרירות גאתה בקרבם, מה שהוביל אחר כך למרד ופילוג.

פרק י"א – עוסק בסוף תקופת מלכות שלמה, ובניגוד לפרקים הקודמים – **המחבר מעביר בעיקר ביקורת על שלמה**, וניתן להבין כי הסיבה לפילוג הממלכה היא בגלל חטאיו המוזכרים בפס' 1-13.

הפרק עוסק אם-כן בחטאי שלמה / ובעונשים השונים שפקדו אותו עקב כך:

חטאו העיקרי של שלמה על פי פס' 1-13 – הליכה אחר אלוהים אחרים (יש הטוענים שעל פי הכתוב ניתן להבין ששלמה עצמו לא עבד באופן פעיל אלילים, ולא הפיץ את האלילות בארץ, אלא חטאו בכך שלא מנע מנשותיו את מנהגי הפולחן האליליים, ואף הקים למען במות לאלוהיהן – ראה פס' 5-8).

הגורם לחטא זה

נשותיו הנוכריות, שהיטו את לבבו אחרי אלוהיהן.

העונשים השונים שבאו על שלמה מסיבה זו

* **פילוג הממלכה** – "וען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי ... קרע אקרע את הממלכה מעליך" – 11, קריעת הממלכה לא תהיה בימיו אלא בימי בנו – גמול דורות – "מיד בנגד אקרענה". הנימוק לכך: "למען דוד אביך" – 12, ה' מחויב להבטחה שלו לדוד ששולתו תמשיך – "וחסדי לא יסור ממנו – שמואל ב' ז' 15". ניתן לראות בכך גם גמול קיבוצי, כי לא רק צאצאי שלמה נענשים, אלא גם העם כולו סובל מהפילוג.

* מבחינה **מדינית** – קמו עליו שטנים = אויבים, שהיו משועבדים לו (פס' 14-25), וזה בניגוד לדבריו של שלמה אל חירם מלך צור: "ועתה הניח ה' אלוהי לי מסביב, אין שטן ואין פגע רע" = מלכים א' ה' 18.

* מבחינה **חברתית-פנימית** – עשרת השבטים חשים שהם מופלים לרעה בגלל נטל המיסים עליהם, ועבודות כפייה (= "סבל בית יוסף"); לעומת זאת ישנה אפליה בוטה לטובת שבט יהודה. ירבעם – "עבד שלמה" – שהיה אחראי על מס עובד, מנצל את ההתמררות בעם, כדי להנהיג את העם למרוד בשלטון שלמה.

המחבר משתמש בדרכים רבות כדי להעצים את חטאי שלמה, שמקורם בנישואיו עם נשים נוכריות:

* ישנו **פירוט** של מוצאן הנוכרי של נשותיו: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרהה, מואביות, עמניות, אדמיות, צדנית, חתית" – 1.

(נישואיו אלה מלכתחילה היו נישואים פוליטיים, כדי לחזק את קשרי החוץ שלו, וכדי שאותם המלכים, ששלמה שלט בהם ונשא את בנותיהם, לא ימרדו ולא יילחמו בו).

* המחבר מדגיש ששלמה **עבר על האיסור בדברים ז' 1-4** – לא לשאת נשים נוכריות, כדי לא להיגרר אחר אלוהיהן.

* המחבר מציג **במספרים טיפולוגיים את מספר נשותיו** – "ויהי לו נשים שרות 700 ופלגשים 300" = 1000. הוא נוקב במספרים אלה לשם הגזמה – כדי להראות את גודל חטאו.

* **מילים מנחות** בפס' 1-9: **אהב**: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות" – 1 "... בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה" – 2, אהבת נשים (נוכריות) הכשילה ודירדרה אותו. בפרק ג' 3 נאמר: "ויאהב שלמה את ה'" – שלמה ממיר את אהבתו לה' לאהבתו לנשים.

ביטוי מנחה נוסף הוא הצירוף **להטות... לב** (ארבע פעמים) – "וַיִּטּוּ נַפְשׁוֹ אֶת לְבוֹ... נְטָה לְבָבוֹ מֵעַם ה'..." נשותיו הנוכריות הטו את ליבו מעבודת ה' לעבודת אלילים, לפי לשון האזהרה בדברים ז'. ליבו שהיה עם ה', עכשוו נטה אחרי אלוהים אחרים.

* ריבוי נשותיו של שלמה עומד בניגוד לצו בחוק המלך בדברים י"ז 17: "ולא ירבה לו (המלך) נשים, ולא יסור לבבו..."
 * המחבר מציין שאף ש"ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְרָאָה אֵלָיו פְּעָמִים", והזהירו מפני הליכה אחר אלוהים אחרים, הוא לא שמר את מצוות ה' (פס' 9, 10).

14-25 – השטנים שקמו לשלמה

בקטע זה שני סיפורים על שטנים = אויבים שהיו משועבדים לשלמה, ומרדו בו: אדום וארם, לפי הרצף הסיפורי ירבעם – השטן השלישי.

פס' 14-22 – סיפור מרידת הדד האדומי בשלמה
 דוד נלחם באדום, ושר צבאו יואב הכה את כל הזכרים (כנראה אנשי המלחמה) באדום. הדד, נער קטן מזרע המלוכה, הצליח לברוח עם "אֲנָשִׁים אֲדָמִיִּים מְעַבְדֵי אָבִיו אִתּוֹ" למצרים. על מלחמה זו מסופר בשמואל ב' ח' 13.
 מלך מצרים מעניק לו חסות מדינית. הוא משיא אותו לאחותו אשתו (=תַּחְפִּינִיס), והיא יולדת לו בן (=גִּבְיָת), שגדל ומתחנך עם בני פרעה (20). כאשר הדד שומע שדוד ויואב מתו, הוא מבקש מפרעה לחזור לארצו, למרות הפצרותיו של פרעה שיישאר. (בסופו של דבר הדד לא מצליח במרידתו, והאדומים אינם משוחררים מעול ישראל בימיו).
 בריחת הדד למצרים בימי דוד וקבלת חסות מדינית שם מלמדות על ניסיונו של מלך מצרים להחליש את ישראל על ידי תמיכה במורדים בה. מכך ניתן להבין שאם בתקופת דוד היתה עוינות בין שתי המדינות (ישראל ומצרים) – בתקופת שלמה שוררים יחסי שלום בין שתי המדינות.

23-25 – שטן נוסף לשלמה הוא רזון בן אלידע – גם הוא היה פליט במלחמה של דוד עם ארם צובא ובני בריתו. כשדוד הכה את הארמים, ברח רזון עם אנשיו לדמשק והיה עליהם שר גדוד (ובפס' 24 מלך), והיה שטן לישראל כל ימי שלמה – מלחמה זו הוזכרה בשמואל ב' ח' 5.

שני סיפורים אלה כאמור, הם עונש מה' בגלל חטאי שלמה, אך עניין זה מעורר קושי – בעיה:

לפי מבנה הפרק ורצף הדברים ניתן להבין ששלמה חטא בזקנתו, ולכן שני סיפורי המרידה בו הם עונש על חטאיו, ומכך משתמע שהשטנים הנ"ל קמו לו בזקנתו = בסוף ימי שלמה. א ב ל מפס' 21-25 ניתן להבין שהמרידות החלו עוד בימי דוד ונמשכו כל ימי שלמה. הראיות לכך:

21-22 – נאמר "וְהָדָד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי שָׁכַב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו וְכִי מֵת יוֹאָב שֶׁר הַצָּבָא...", ולכן רצה לחזור לארצו כדי לארגן את המרד נגד שלמה וישראל.

24 – רזון מורד בדוד "וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים, וַיְהִי שֶׁר גָּדוֹד בְּהַרְגֵּ דָוִד אֹתָם..." – כלומר פעילותו החתרנית החלה עוד בימי דוד (ולא רק בזקנת שלמה).

25 – נאמר: "וַיְהִי שֶׁטֶן לְיִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה".

26-28 – מרד ירבעם בשלמה

בפס' 26, 27 נאמר שִׁנְרָבָעַם הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ (=מרד) "וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ..." – מכאן היינו מצפים לשמוע כיצד מרד ואיך השתלשל המרד, אך פרטים אלה חסרים, ובמקומם אנו לומדים נתונים על דמותו של יִרְבְּעָם וקשריו עם שלמה, מהם ניתן להבין את הסיבות למרד מצידו:

– על יִרְבְּעָם נאמר שהוא "אֲפֹרְתִי" – כלומר משבט אפרים, ועל פי מקורות שונים במקרא נראה ששבט אפרים שאף לתפורס את השלטון. העול שהטיל שלמה על שבטי ישראל, פגע בעצמאותם ובחוסנם המדיני והכלכלי, דבר שלא יכלו להשלים עימו. כמו-כן שילה, שהיה מרכז דתי בתחומי עשרת השבטים ומקור גאוותם, נחרב, והמרכז עבר לירושלים, דבר שפגע בהם.

– יִרְבְּעָם מכונה "עֶבֶד לְשְׁלֹמֹה" = עושה דברו של שלמה, פקיד בכיר בממלכתו, נאמן לו. הוא כנראה מנצל את מעמדו זה ואת האמון שנתן בו שלמה כדי לארגן מאחורי הקלעים את המרד.

עוד נאמר עליו: "וְהָאִישׁ יִרְבְּעָם גִּבּוֹר חַיִּל (אמיץ, נכבד, בעל רכוש), יִרְבְּעָם מְצַטְיִיר כְּאִישׁ מוֹכֶשֶׁר, כְּרִיזְמוּטִי, וּשְׁלֹמֹה מִגְלָה אוֹתוֹ כְּ"עֹשֶׂה מְלָאכָה" כלומר, בקי, ומצטיין במלאכה ובניהול העבודה. יש לו גם מחויבות אישית כלפיו דבר הנלמד מהכינוי "הנער".

- בגלל תכונותיו אלה שלמה סמך על יְרָבָעַם: "וַיִּפְקֹד אֹתוֹ לְכָל סֶבֶל בֵּית יוֹסֵף (= שבטי אפרים ומנשה)" - "סֶבֶל" = הכוונה למס עובד = עבודות כפייה כמיסים.

שלמה מינה אותו אחראי לעבודות הכפייה שהטיל על אלה משבטי ישראל המכונים "בֵּית יוֹסֵף", בגלל מפעלי הבנייה המוזכרים בפס' 27. במסגרת תפקידו זה יש בידו כוח רב, הוא בא במגע עם אנשי בית יוסף, מתוודע אל סבלם וכעסם על שלמה ומתסיס אותם נגד שלטונו.

- * ניתן לסכם ולומר שִׁרְבָעַם מנצל:
- * את הנתונים האישיים שלו
- * את הכוח שנתן לו שלמה
- * ואת ההתמרמות בעם - כדי להמריד את שבטי ישראל נגד שלמה.

29-39 - נבואת אחיה השילוני לירבעם

אחיה הוא נביא מהעיר שילה, ולכן שאיפתו תהיה להחזיר את המרכז הרוחני למקדש בשילה ולשבט אפרים את השלטון. כמו-כן, כנראה נגע לליבו סבלם של אחיו, שבטי ישראל, בגלל המיסים הכבדים ששלמה הטיל עליהם, והוא זה שמנבא לִירְבָעַם שיקבל את המלוכה על עשרת השבטים.

בשמואל ב' ז' 12-17 - ה' הבטיח לדוד ששושלתו תהיה עד עו ל מ. נבואה זו לא התקיימה במלואה, שכן בנבואת אחיה השילוני כאן הצטמצמה - שלטון בני דוד ימשיך אך לא על כל העם.

אחיה הנביא **עושה מעשה סמלי כדי להמחיש את פילוג הממלכה**: קורע את השמלה החדשה (לא ברור מי התכסה בה) ל-12 קרעים סמל ל-12 השבטים. 10 קרעים לירבעם וקרע אחד ליהודה (פס' 29-32). קריעת השלמה מסמלת את קריעת הממלכה, אך זה לא יהיה בימי שלמה, בגלל ההבטחה לדוד (בשמואל ב' ז' 12-17).

הקושי - בפס' 30 אחיה קורע את השלמה ל- **12 קרעים**, כמספר שבטי ישראל. לִירְבָעַם נותן **10 קרעים** (= שבטים שעליהם ימלוד), ואומר ששבט **אחד** יהיה לבנו של שלמה. הקושי אם-כן הוא שבהסבר של אחיה למעשהו חסר שבט אחד.

הפתרון - שבט בנימין התחבר ליהודה, ולכן מתייחסים אל יהודה ובנימין כשבט אחד.

הנימוק שמציג אחיה לקריעת הממלכה מידי בית יהודה זהו נימוק דתי - החטא הוא בהליכה אחר אלוהים אחרים (פס' 33). מדוע יש שימוש בלשון רבים, הרי שמענו ששלמה חטא ולא שמענו על חטאי העם? תשובה אפשרית - התפישה היא שחטאי המלך מחטיאים את העם (כפי שמשמע גם במלכים ב כ"א 11).

י ר ו ש ל י מ שבתחומי יהודה, נבחרה על ידי ה' כמרכז רוחני-דתי לכל שבטי ישראל: "וּלְבָנֹו (של שלמה = רחבעם) אָתָן שֵׁבֶט אֶחָד, לְמַעַן הִיֹּת נִיר (= לשון נור = אור, שאורו לא יכבה) לְדָוִד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם, הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לִי לְשׁוֹם שְׁמֵי שָׁם" - 36. כלומר כיוון שכבוד ה' שוכן שם, גם יְרָבָעַם מחויב לשמור על המרכזיות הדתית של המקום.

אמנם המרכז הדתי חייב להיות בירושלים, אך ה' נותן לִירְבָעַם את הזכות לבחור לו את עיר הבירה: "וְאֵתָךְ אֶקַּח, וּמְלֻכְתָּ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נַפְשְׁךָ".... ובמלכים א י"ב 25, יְרָבָעַם אכן בוחר את שכם כעיר הבירה של ממלכתו ואחר כך את פנואל.

ההבטחה לִירְבָעַם ולממלכה הניתנת לו היא על תנאי: אם הוא ישמור את מצוות ה', אזי ה' יקים לו "בית נאמן". המילה "בֵּית" היא במשמעות בית מלוכה, שושלת, ו"נְאֻמָּן" - במשמעות בר קיימא, נצחי, לכן ה' מבטיח לִירְבָעַם שושלת מלוכה יציבה ונצחית, בתנאי שישלך בדרכיו. בהמשך, אובדן ישראל מנומק בכך שלא עמדו בתנאי הברית.

ה' אומר: "וְאֵעֲנֶה אֶת זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת, אֲךָ לֹא כָּל הַיָּמִים" (פס' 39). העינוי של זרע דוד לא ימלוד על כל השבטים, כפי שהיה בתקופת דוד ושלמה. "לְמַעַן זֹאת" - בגלל חטאי שלמה.

"אֲךָ לֹא כָּל הַיָּמִים" - עינוי זה לא ימשך כל הימים. מלך מבית דוד יחזור לשלוט על כל השבטים באחרית הימים (כפי שנאמר בנבואת יחזקאל ל"ז 24) או לאחר הגליית עשרת השבטים נשארו שרידים מעשרת השבטים בארץ, ומלכים מבית יהודה מלכו על יהודה ועל שרידי עשרת השבטים, עד לחורבן יהודה והגלייתה לבבל.